

УДК 37.013.73

І. Б. Савельчук,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова)
iraut@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6813-4548

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті висвітлені особливості застосування категорії "парадигма" у теоретичній та практичній діяльності. Доводиться продуктивність структурно-змістового аналізу категорій "парадигма" та "методологія" щодо виявлення їх сутнісних ознак. Автором запропоновано парадигмальний підхід до підготовки соціальних працівників, що вибудовується завдяки інтеграції парадигм професійної освіти, соціальної педагогіки та соціальної роботи, університетської освіти, інноваційного університету.

Ключові слова: парадигма, методологія, системна методологія, парадигмальний підхід, методологія підготовки соціальних працівників.

Постановка проблеми. Загальні тенденції та докорінні перетворення, що здійснюються в економічному, соціокультурному житті актуалізують вивчення можливостей соціальної роботи і, насамперед, такого важливого чинника реформування соціальної сфери, як підготовка майбутніх соціальних працівників. Соціально-оновлюючий зміст практичної діяльності фахівців соціальної сфери наочно свідчить про здатність соціальної роботи виступити суттєвою "третьою силою", яка спроможна подолати виклики трансформаційних змін у суспільстві.

Ефективність та своєчасність прояву оновленого характеру професійної діяльності багато в чому залежить від методологічних пошуків соціальної педагогіки і соціальної роботи, методологічних напрямів професійної та університетської освіти, методологічних питань розробки та впровадження інновацій у сферу надання соціальних послуг. Це концентрує увагу на поєднанні та взаємному доповненні різних методологічних підходів, парадигм, теорій та концепцій щодо їх впливу на підготовку майбутніх соціальних працівників, що дозволить нам "по-новому" подивитися на розвиток підготовки соціальних працівників, а саме не з позиції загострення соціально-економічних й соціальних проблем та їх подолання, а з точки зору методологічних новацій – здобутків та наукових досягнень.

Неминучість поступової трансформації методологічних засад підготовки соціальних працівників вказує на перспективність розширення парадигмальних меж соціальної роботи та соціогуманітарних, психолого-педагогічних, соціально-педагогічних наук. За таких умов можуть відбуватися зміни її методологічних орієнтирів стосовно:

- характеру співвідношення різних методологічних підходів щодо обґрунтування оновленої сутності підготовки;
- специфіки впливу засадничих принципів на побудову моделі підготовки згідно ціннісних настанов, способів організації та механізмів взаємодії суб'єктів у освітньому середовищі;
- інтеграції шляхів розв'язання проблеми результативності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тривала історія та особливості вживання терміну "парадигма" створюють складність та неоднозначність щодо формування його логічно-семантичного змісту як особливого формату сучасних наукових досліджень. Значущість для чіткого опису об'єктів, процедур та інтерпретації результатів наукових досліджень, аргументується оцінкою впливу різних поглядів, ідей на формування змісту терміну "парадигма".

Зрозуміло, що в сучасних наукових дослідженнях термін "парадигма" стає універсальним й досить поширено застосовується для визначення певних наукових шкіл, напрямів, концепцій, теорій, і як методологічна категорія "визначає погляд дослідника на досліджувану проблему, її теоретичне осмислення, вибір методологічних засобів та стає своєрідною моделлю окремого дослідження" [1: 296].

Останнім часом поширюється і застосування його смислових значень, а саме "парадигмальність", "поліпарадигмальність", "мультипарадигмальність", "парадигмальні дослідження", "трансформація парадигм" у сфері соціально-філософського (В. П. Андрущенко, В. П. Бех, О. О. Ермолаєва), соціокультурного (М. М. Ярошенко, А. Я. Флієр, Е. А. Малянов), соціогуманітарного (О. А. Верещагин, Н. М. Якуш), соціально-педагогічного (А. С. Жалдибін, А. В. Іванов, Л. В. Мардахасєв, І. А. Ліпський, О. М. Свиридов, Н. А. Сейко), психолого-педагогічного (Е. В. Бондаревська, А. В. Фурман) знання. Звернення до наукових категорій зосереджується й у сфері соціальної роботи (М. В. Фірсєв, І. В. Наместнікова, О. Г. Студенова, М. Пейн), що пов'язується з пануванням парадигм не тільки в практичній діяльності, але й в теорії. Для сучасної соціальної роботи стає характерним формування нового способу цілісності теорії, логічного узмістовлення практичної діяльності поліпарадигмальним типом організації знань та цінностей, оскільки кожна з парадигм визнається рівноправною.

Формулювання цілей статті. Актуалізація змін такого рівня пов'язує площину методологічних засад проблеми підготовки соціальних працівників з логічним змістом поняття "парадигма", тим самим підкреслюючи детермінуючу функцію застосування парадигмального підходу. Відповідно, основною метою статті є переосмислення перспектив адаптування парадигмального підходу до дослідження підготовки соціальних працівників та доповнення його іншими методологіями та підходами.

Основний зміст. Актуальність проблем, що накопичено на сьогоднішній день стосовно сутності, структури, особливостей організації підготовки соціальних працівників, висуває першочерговим завданням формування системного процесу поєднання "традиційної" методології з "новими" інноваційними підходами, що стає неможливим без застосування парадигмального підходу.

Сфера теоретичного та практичного застосування поняття "парадигма" постійно привертає увагу дослідників, оскільки по-перше, не втрачається традиційне його значення для методології наукових досліджень як опису специфічної наукової діяльності для "нормальної" науки, що акумулює існуючі традиції вирішення проблем (В. Н. Костюк) [2], по-друге, для інтеграції методологічних систем як сукупність теоретичних та методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження на певному етапі наукової діяльності (В. В. Рибалка) [3: 15], а по-третє, розкриваються перспективи методології парадигмальних досліджень щодо їх багаторівневості, взаємодоповнення, "поєднання традиційних парадигмально-дослідницьких стратегій методологування та інноваційних, тобто тих, контури яких наявні потенційно або тенденційно" (А. В. Фурман) [4].

Як бачимо, важливо враховувати й те, що на характер застосування поняття "парадигма" суттєво впливає співвідношення її змісту зі значенням методології в сучасній науці.

Критичне переосмислення традиційних наявних і перспективних варіантів структурного розуміння методології, дозволило Ю. П. Сурміну та І. П. Бідзюрі стверджувати про "новий" погляд на роль і місце у її вирішенні складних проблем сучасної науки. Такому розумінню дослідниками "методології як складного мультиструктурного утворення" сприяло [5: 80–91]:

- по-перше, інтегрування смислових контекстів методології (сукупність філософських методів пізнання, система методів пізнання, загальна теорія методів пізнання, сукупність принципів діяльності) щодо визначення її змістової структури: принципи, категорії, парадигми, теорії, норми, цінності, методи, прийоми та відповідно до її системної ієрархії: філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова методологія;

- по-друге, оперування категорією "діяльність" при визначенні методології як цілісної системи знань регулятивно-діяльнісного характеру, що диференційована за основними видами діяльності (гносеологічна методологія, аксіологічна методологія, праксеологічна методологія) та виступає способом діяльності, який спрямований на її організацію і реалізацію;

- по-третє, визначення регулятивного характеру парадигми щодо науки, оскільки до змісту включаються: сукупність теоретичних стандартів, ціннісних критеріїв, світоглядних позицій, методи й принципи досліджень.

Така позиція вчених зорієнтована на традиційне подолання гносеологічної спрямованості методології та виявлення перетинання різних її складових, оскільки методологія для теоретичної та практичної діяльності набуває гносеологічного, аксіологічного та праксеологічного значення. Із позицій сучасної філософської, загальнонаукової та конкретно-наукової методології розкриття їх можливостей до застосування категорії "парадигма" у теоретичній та практичній діяльності висвітлює її переваги та обмеження. Парадигма виступає як нормативно-методологічна складова методології, розуміння регулятивно-діялісної природи методології та регулятивного характеру парадигми доводить перспективні можливості застосування парадигмального підходу при домінуванні системної методології. При цьому, регулятивний характер методології визначає парадигма.

Очевидним стає методологічна можливість теоретизування у форматі "наукової парадигми". Саме з цих причин, прийняття традиційного розуміння "парадигми" у сфері методології відповідно до дослідницької діяльності визначається регулятивним характером впливу на діяльність. За переконанням О. В. Бондаревської, [6] практична діяльність також впливає на розвиток парадигм, вносить свої корективи, механізмом, який призводить до відповідності ціннісно-світоглядні установки парадигми і методологію дослідження виступає парадигмальний підхід. Його значення, як вважає дослідниця, полягає у науково-обґрунтованому виборі засобів і методів згідно конкретно поставленої мети дослідження.

Визнання парадигмальний підхід отримує в сфері освіти та виховання (І. Д. Бех, О. В. Бондаревська, Н. Демяненко, О. П. Демченко, Г. Б. Корнетов, О. В. Сухомлинська та ін.), у соціальній психології (А. В. Фурман) та соціальній роботі (М. В. Фірсов, В. П. Бех, Е. І. Холостова), який на основі інтегруючих методологічних конструктів всіляко об'єднує розмаїття теоретичних концепцій, підходів, методів й сучасних технологій. Набуття парадигмальним підходом такого значення за певних обставин можливо пояснити наступним чином, по-перше, через втрату методологічних засад своєї актуальності, по-друге, бажання вчених переосмислити інноваційну, диференційовану, різноспрямовану діяльність

щодо її протиріч та цілісності, по-третє, необхідність як для вчених, так і практиків знайти універсальний, науково обґрунтований метод перетворення дійсності. Саме ці обставини, на думку О. В. Бондаревської [6], вказують на актуалізацію функцій педагогічної науки (концептуальна, ціннісно-орієнтована, інтегративна, інформаційно-оцінювальна, регулятивно-технологічна).

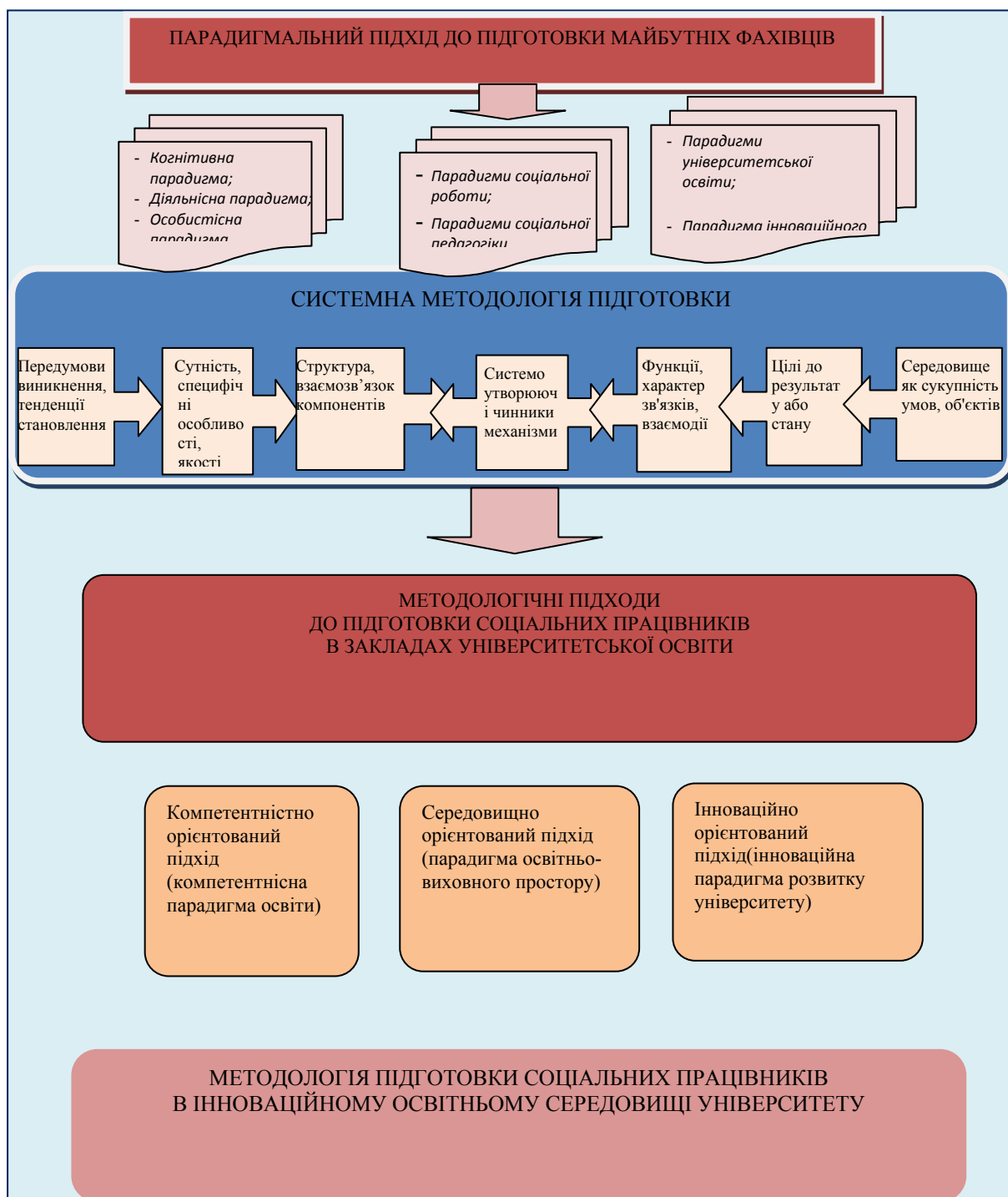

Рис.1 Парадигмальний підхід до підготовки фахівців соціальної сфери

Розуміння такого значення парадигмального підходу для вирішення проблеми підготовки соціальних працівників в умовах впливу середовища університету дозволить нам представити методологію підготовки як усвідомлення цілей та уявлення про зміст, технології навчання та взаємодію суб'єктів, спираючись на загальні методологічні принципи парадигмальних досліджень. Так, методологія сучасного парадигмального підходу базується на принципах [7]:

- системно-цілісної структури парадигми, що враховує специфіку відповідних наукових галузей або сфер соціального життя;
- наукової евристичності парадигми, як її здатності вирішувати нові пізнавальні проблеми;

- домінування однієї парадигми, як наявного теоретико-нормативного зразка, згідно якого будуються дослідження певного наукового співтовариства;
- тимчасової обмеженості парадигми, як певна тривалість її домінування у межах конкретного історичного періоду (періоду "нормальної (нормативної) науки);
- "революційної" зміни парадигм, як закономірного результату заміни уявлень (методологій, теорій, цілісних установок) на більш прогресивні;
- якісної несумірності парадигм, як здатність кожної нової парадигми представляти інше бачення світу.

На нашу думку, парадигмальний підхід до підготовки соціальних працівників повинен вибудовуватися завдяки інтеграції парадигм професійної освіти, соціальної педагогіки та соціальної роботи, університетської освіти, інноваційного університету. Це дозволить виявити методологічні орієнтири та міждисциплінарний зміст домінування наукових категорій і понять, що значно розширить сферу застосування парадигмального підходу до підготовки соціальних працівників. Для використання соціальних працівників набуває сутнісних ознак парадигмально представленої дослідницької діяльності необхідно здійснити аналіз системного процесу переходу до оновлення підготовки з позицій компетентістсько орієнтованого, середовищного та інноваційно орієнтованого підходів (Рис.1). У цьому контексті парадигмального підходу в системі інших підходів до підготовки соціальних працівників щодо спрямування теоретичних та практичних аспектів проблеми дослідження потребує належної оцінки. Саме парадигмальний підхід надає нам підстави до оновлення змісту, впровадження "нових" ідей щодо створення й функціонування інноваційного освітнього середовища підготовки в умовах університетської освіти. Перспективність здатності парадигмального підходу до інтегрування традиційних сучасних освітньо-виховних парадигм з "новими" спрямовують нас на обґрунтування методологічних засад підготовки щодо оновлення та формування інноваційних принципів у системі "підготовка соціальних працівників – середовище університету – особистість фахівця".

Висновки. Таким чином, парадигмальний підхід до підготовки соціальних працівників в умовах середовища університету, з одного боку, дозволяє враховувати загальні методологічні принципи підготовки як системи у контексті системної методології та провідних методологічних підходів, а з іншого боку, її розвиток спрямовується впливом загальних тенденцій як результату подолання протиріч.

Перспективи подальших досліджень полягають у створенні підґрунтя для постановки парадигмального підходу у напрямку виявлення принципів, умов, засобів, рівнів та критеріїв розвитку підготовки соціальних працівників в умовах інноваційного освітнього середовища університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : [термінол.-понятійн. слов.] / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К. : МАУП, 2005. – 560 с.
2. Костюк В. Н. Методология научного исследования : [монография] / В. Н. Костюк. – Киев-Одесса : "Вища школа", 1976. – 180 с.
3. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-понятійного апарату) : [навчально-методичний посібник] / В. В. Рибалка. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
4. Фурман А. В. Методология парадигмальных исследований в социальной психологии : [монография] / А. В. Фурман. – К. : Институт политической та соціальної психології; Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 100с.
5. Сурмин Ю. П. Учебник для ученого. Методология и логика научно исследования : [учебник] / Ю. П. Сурмин. – К. : ДП "Прінт Сервіс", 2014. – 848 с.
6. Бондаревская Е. В. Парадигма как методологический регулятив педагогической науки и инновационной практики [Электронный ресурс] / Е. В. Бондаревская. – Минск : Белорусская цифровая библиотека LIBRARY.BY, 14 ноября 2007. – Режим доступа : http://library.by/portalus/modules/shkola/readme.php?Subaction=showfull&id=1195048158&archive=1195938639&start_from=&ucat=& (свободный доступ).
7. Ермолаева О. А. Основные принципы, методы и уровни современного парадигмального подхода / О. А. Ермолаева // Философия. Культурология. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – Серия "Социальные науки". – 2008. – № 1 (9). – С. 163–169.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Golovatyi M. F. Sotsial'na polityka i sotsial'na robota [Welfare and Welfare Work] : [terminol.-ponyatiin. slov.] / M. F. Golovatyi, M. B. Panasiuk. – K. : MAUP, 2005. – 560 s.
2. Kostyuk V. N. Metodologiya nauchnogo issledovaniya [Methodology of the Scientific Research] : [monografiia] / V. N. Kostyuk. – Kiev-Odessa : "Vishcha shkola", 1976. – 180 s.
3. Rybalka V. V. Metodologichni pitannia naukovoї psikhologii (Dosvid osobistisno tsentrovanoi systematizatsii kategorial'no-ponyatiinogo aparatu) [Methodological Questions of the Scientific Psychology (Personality-Centered

- Experience Systematization of the Categorical-Conceptual Apparatus]: [navchal'no-metodichnyi posibnik] / V. V. Rybalka. – K. : Nika-Tsentr, 2003. – 204 s.
4. Furman A. V. Metodologiya paradigmat'nykh doslidzhen' v sotsial'noi psikhologii [Methodology of the Paradigmatic Research in Social Psychology]: [monografiya] / A. V. Furman. – K. : Institut politichnoi ta sotsial'noi psikhologii; Ternopil': Ekonomichna dumka, 2013. – 100 s.
 5. Surmin Yu. P. Uchebnyk dlia uchenogo. Metodologiya i logika naukovogo issledovaniia [Textbook for the Scientist. Methodology and Logic of the Scientific Research]: [uchebnyk] / Yu. P. Surmin. – K. : DP "Print Servis", 2014. – 848 s.
 6. Bondarevskaia E. V. Paradigma kak metodologicheskii regulativ pedagogicheskoi nauki i innovacionnoi praktiki [Paradigm as a Methodological Regulative of Pedagogy and Innovative Practice] [Elektronnyi resurs]. – Minsk : Belorusskaia tsifrovaia biblioteka LIBRARY.BY, 14 noiabria 2007. - Rezhim dostupa : http://library.by/portalus/modules/shkola/readme.php?Subaction=showfull&id=1195048158&archive=1195938639&start_from=&ucat=& (svobodnyj dostup).
 7. Yermolaeva O. A. Osnovnyie printsipy, metody i urovni sovremennogo paradigmat'nogo podkhoda [Basic Principles, Methods and Levels of Modern Paradigmatic Approach] / O. A. Yermolaeva // Filosofii. Kul'turologiia. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo. Seriya "Sotsial'nye nauki" [Philosophy. Culturology. Bulletin of the Nizhnii Novgorod University named after N. I. Lobachevsky. "Social Science"]. – 2008. – № 1 (9). – S. 163–169.

Савельчук И. Б. Парадигмальный подход к подготовке специалистов социальной сферы.

В статье освещены особенности применения категории "парадигма". Представлено преимущество структурно-содержательного анализа категорий "парадигма" и "методология" для выявления их существенных признаков. Автором предложено парадигмальный подход к подготовке социальных работников, который выстраивается через интеграцию парадигм профессионального образования, социальной педагогики и социальной работы, университетского образования, инновационного университета.

Ключевые слова: парадигма, методология, системная методология, парадигмальный подход, методология подготовки социальных работников.

Savelchuk I. B. Paradigm Approach to the Training Specialists of Social Sphere.

The article deals with the specific scientific methodology opportunities of paradigm approach. The author states advantages and limitations of applying the "paradigm" to research and practice, because paradigm acts as a regulatory component of the methodology.

It is spoken in detail about the structural and semantic analysis of the categories "paradigm" and "methodology" to identify their essential features. Understanding the nature of the regulatory and action-related methodology and the nature of the regulatory paradigm proves promising possibilities of paradigmatic approach to systematic methodology dominance.

The author proposed a paradigm approach to the training of social workers that is built on the integration paradigms vocational education, social education and social work, university education, innovative university education.

Much attention is given to the methodological guidelines, interdisciplinary scientific dominance, content categories and concepts, the paradigm approach.

According to the article the importance of proper evaluation of paradigmatic approach in the other approaches to the training of social workers is substantiated. In conclusion the author writes about the perspectives of the paradigm approach ability to integrating traditional education and modern educational paradigm which are analyzed.

Key words: paradigm, methodology, systematic methodology, paradigm approach, training the workers of the social sphere, methodology of the training of the social workers.